

L'escritura i pronúncia de «Quixot» a les primeres edicions angleses

Autor: Lluís Batlle i Rossell

Data de publicació: 08-04-2014

Per més estrany que sembli, les primeres edicions angleses de Don Quijote, parlen del personatge com a «Don Quixote», «Don Quixot» o «Quishot».

Sembla que, mentre que a Catalunya tenim clara la pronúncia de Quixot, en països anglosaxons encara hi ha gent que dubta. No és estrany, ja que la forma escollida a les seves edicions –Quixote– indica poc als anglesos com ho han de pronunciar. Especialment si tenim en compte la complicada relació entre so i grafia de la seva llengua.

Llegint un article d'En Roger Gerald Moore que tractava molt amplament la problemàtica al voltant de com traduir el Quixot en anglès (font), l'autor anotava quant d'incerta és la pronúncia del nom del personatge. Ens diu: “Don Quixote o Don Quijote? Des de la traducció de Shelton de 1611, hi ha una llarga tradició (subratllada per l'adjectiu anglès Quixotic) per la qual la versió anglesa del nom del protagonista s'escriu amb x, i es pronuncia com «exam»”, (o sigui: Quiksote). Recordem, per cert, que la versió de Shelton editada amb peu de 1612 és la primera traducció reconeguda del Quixot.

L'article ens apunta que la variant semblant a jota castellana també hi és en part present, però conclou: “És trist dir-ho, però la pronúncia s'ha perdut”. I afegeix una cita de Rafael Lapesa, que explica que a començament del segle XVII la x en castellà es pronunciava com la xeix catalana, però que es va anar movent enrera a la boca fins arribar a allò que ara entenem per jota castellana. Acaba apuntant que segurament el francès Don Quichotte (París, 1614) i l'italià don Chiciotte (Venècia, 1622) es poden acostar més al so original que no pas el so ks del Quixote anglès o la j castellana.

Com a simple lector del Quixot, crec que puc aportar una mica sobre com es pronunciava el nom; parcialment sobre la x, i sobre la e final. A l'edició de Madrid del 1605 (enllaç), hi veiem uns sonets inicials. En un d'ells, La señora Oriana, a Dulzinea del Toboso, trobem la paraula “Quixote” al final dels següents versos:

O quien tan castamente se escapara

Del señor Amadis, como tu hiziste,
Del comedido hidalgo don Quixote.
Que assi embidiada fuera, y no embidiara,
Y fuera alegre el tiempo que fue triste.
Y gozara los gustos sin escote.

En anglès, a l'edició de Londres del 1612 (enllaç), hi trobem l'anàleg *The princess Oriana of Great Brittain, to Lady Dulcinea de Toboso*:

But happiest she, that might so cleanly scape
From Amadis, as thou hast whilome done
From that well manered Knight, Curteous Quixote:
O! were I shee, Id'e en'uy now once hap,
And had beene merry, when I most did moane
And tane my pleasure, without paying shot.

El 1654, Edmund Gayton va publicar *Pleasant Notes Upon Don Quixot* (enllaç), un conjunt de comentaris sobre passatges d'El Quixot, on utilitza la grafia catalana arreu. I encapçalen l'obra algunes poesies, on, a més de trobar-hi Rosinant i Sancho Pancha rimant amb Mancha, podem tornar a la fonètica amb el vers *A trumpet before the Puissant Don*, de L.D.:

I answer, none of these; but one no jot
Lesse then the best of those; who? Don Quixot:
A bold Knight-Errant, that toth' very day
Atchieves as strange Adventures as all they.

I també en *On Don Quixot*, per Anthony Hodges:

Not yet conclude thy Pegasus is Hip-shot,
Because thou'st written Notes upon Don Quixot.
Were Don alive againe, he would be vext,
To see a Comment better then his Text;

I curiosament, la forma Sancho Pancha també és la que s'utilitza just al pròleg de la primera edició anglesa del Quixot, tot i que a la resta de l'obra s'hi utilitza Sancho Panca (per la manca de ç a la impressió, entenc, com passa amb altres paraules com Aldonca Lorenzo).

Per mi, aquests versos indiquen que la pronúncia anglesa acabava amb -ot, sense cap -e extra, com tocaria imitant la pronúncia castellana que ens ha arribat. I en cas que En Thomas Shelton hagués escollit rimar la consonant prèvia a la tònica, que no ho sabem, fins i tot casaria amb la teoria d'En Rafael Lapesa. Alhora, tot això ens apropa a la pronúncia del català Quixot, també.

Però encara podem arribar una mica més enllà; tornant als versos de l'obra d'Edmund Gayton, un d'ells, a la pàgina 86, utilitza la següent ortografia, que crec que ja ens reafirma que la consonant que ens faltava es pronunciava com en català:

And toss'd aloft by the sterne windmill Quish-ot,
Sancho from Blanket, cause he paid not His-shot.

En la mateixa direcció, el llibre *Cervantes in the Seventeenth Century England* (The Randall & Boswell, 2009), a la introducció, ens comenta el registre que donava el permís d'impressió de la traducció anglesa, que literalment titula: *The Delightful History of the Witty Knighte Don Quishote*, per si ens quedava algun dubte sobre la pronúncia de x.

Si ara fem un petit estudi de com s'escrivia el nom del protagonista a la novel·la pròpiament, no tardarem a veure que totes les edicions angleses del segle XVII utilitzen la forma Quixote. Però tenim que vora l'any 1650 van començar a aparèixer gravats del Quixot. Faig un recull dels primers gravats que aparèixen amb text sota les il·lustracions:

Les Advantvres du fameux Cheualier Dom Quixot de la Manche et de Sancho Pansa son escuyer. Louis Boissevin, Paris, 1650. Gravats de Jacques Lagniet i Jérôme David (enllaç). No és una edició del text del Quixot, sinó només gravats. Amb el text mencionant el gentilhome quasi sempre amb la forma Quixot. Hi trobem també la forma Sancho Pança.

The History of the most Renowned Don Quixote of Mancha, By J.P[hilips]. Thomas Hodgkin, Londres, 1687 (a google books). Gravats anònims (enllaç). Primera edició anglesa il·lustrada, on a en Sancho se l'anomena Sancho Pancha. Les il·lustracions anaven acompanyades d'una nota al peu explicant l'escena dibuixada i hi trobem arreu el nom Quixot.

The History of the Renowned Don Quixote de la Mancha, translated by several hands. J. Ozell, Londres, 1719 (a google books). Gravats de Bouttats (enllaç). Els peus d'il·lustració utilitzen majoritàriament la forma "Quixot". (exemplar a google books de 1740).

The History of the Valorous and Witty Knight-Errant Don-Quixote of the Mancha, translated by Thomas Shelton. J. Walthoe et al, Londres, 1725 (a google books, 3er volum). Gravats de Jan i Gerard van der Gucht (enllaç als gravats d'una edició de 1731). Els peus d'il·lustració utilitzen majoritàriament la forma Quixot. Hi trobem també les formes Dulcinia i Sampson Carrasco, quan el text imprès utilitza Dulcinea i Samson Carrasco.

Tot i que en aquests anys hi ha més edicions amb gravats, moltes no duen text a les il·lustracions. I ja posteriors a 1725, les que duen text, utilitzen la forma "Quixote" per referir-se al protagonista. Als textos impresos dels primers llibres (que han arribat a les nostres mans) sempre hi trobem la forma Quixote, i on l'impressor no hi ha intervingut (textos als gravats), l'edició ha dut principalment Quixot.

Em sembla que aquestes coincidències fonètiques i ortogràfiques, tot i no ser mai proves conclouents, ens apropen una mica més a una possible consciència anglesa i francesa de la catalanitat del Quixot en aquelles primeres edicions.

Lluís Batlle i Rossell,

28 de gener de 2014